Kněz, který hraje na hrotu útoku: Tomáš Petráček spojuje tradici s vizí pro lepší zítřky

25.9.2024 - Matyáš Strnad | Univerzita Hradec Králové

Ve veřejném prostoru má Tomáš Petráček tak trochu pověst „rebela“ uvnitř katolické církve. Tato nálepka ho provází kvůli jeho otevřené kritice a kritickému akademickému přístupu k dějinám církve a jejímu vztahu k modernitě. Petráček však odmítá, že by byl rebel bez příčiny.

Nevnímám se jako rebel bez důvodu nebo chronický kverulant. Můj kritický postoj vždy vycházel z přesvědčení, že jako historik křesťanství mám povinnost zkoumat minulost objektivními a kritickými metodami a své poznatky sdílet, například varovat před opakováním stejných chyb.

Tato oddanost kritickému zkoumání dějin ho občas dostala do konfliktu s církevní hierarchií, některá jeho veřejná vyjádření vedla ke střetům s významnými osobnostmi, jako je kardinál Dominik Duka. Profesor Petráček však tvrdí, že jeho přístup je nezbytný a je v souladu s historickými požadavky církve na vědeckou přesnost, jak je formuloval papež Lev XIII. v 19. století. *„Církev sama dlouho požaduje, aby se historici kriticky a pravdivě zabývali minulostí, aby rozlišovali, co bylo přínosné a co problematické,“* říká.

Profesorova kritika současného spojení církve s konzervativními politickými silami, zejména ve střední a východní Evropě, vychází z obavy, že tato strategie odcizuje širší společnost a zejména mladší generaci. Vidí to jako historický omyl, který připomíná minulé chyby, kdy církev odporovala modernímu vývoji místo toho, aby se s ním konstruktivně vyrovnala a případně ho inteligentně sama posouvala.

Při úvahách o vztahu církve k modernitě, což je téma v jeho vědeckém bádání, profesor Petráček zdůrazňuje probíhající boj mezi tradiční identitou církve a potřebou reformy. Upozorňuje, že církev stojí na rozcestí.

„Církev se může buď držet své konzervativní identity, která je stále více v rozporu se současnou společností, nebo může přijmout transformaci, která jí více přibližuje jejím základním hodnotám – hodnotám, na které se příliš dlouho zapomínalo, hodnotám, které nemůže jenom hlásat, ale především je musí ztělesňovat, sama je věrohodně žít“ vysvětluje.

Papež František se zaměřuje na změnu mentality církve – od udržování institucionální moci k podpoře skutečného společenství a důvěry – což profesor Petráček považuje za klíčové pro budoucí relevanci církve. Tato změna je však náročná, protože vyžaduje, aby církev opustila svůj tradiční hierarchický model ve prospěch participativnějších a inkluzivnějších postupů. *„Současný institucionální rámec se v Evropě rychle rozkládá; je neevangelijní, neproduktivní a již neslouží potřebám církve ani společnosti,“* uzavírá.

Na otázku, zdali existuje rovnítko mezi etikou a správností, profesor Petráček odpovídá didakticky: *„Výuka etiky je složitá v tom, že samotná etika se dnes často tváří komplikovaně. Ve skutečnosti má každý z nás výborný nástroj, aby její principy pochopil. Etického uvažování dosáhneme, pokud postupujeme s ohledem na lidskou přirozenost, všichni jsme schopni rozlišovat dobro a zlo, všichni máme vnitřní hlas, kterému se říká svědomí, které je třeba kultivovat.“*

Profesor Petráček se stále seznamuje s rolí umělé inteligence ve vzdělávání, ale uznává její potenciál

a etická dilemata, která přináší, zejména pokud jde o autorství a možný dopad na kognitivní schopnosti studentů. *„Existuje obava, že pokud se umělá inteligence bude používat příliš často, může to vést k úpadku našich intelektuálních schopností,“* poznamenává a přirovnává to k nadměrnému spoléhání na GPS systémy, které prokazatelně zhoršuje přirozený orientační smysl lidí.

Zákaz umělé inteligence není podle profesora Petráčka efektivní řešení. *„Rozvoj AI nezastavíme, musíme se spíše starat o její adaptaci ve výukových modelech, a hlavně dbát etického využití.“* Jedním dechem ale dodává, že v některých případech vzdělávací systémy možná budou muset přejít na tradičnější metody, jako jsou časově omezené osobní testy, aby studenti mohli skutečně prokázat své znalosti. Celkově považuje integraci AI ve vzdělávání za výzvu, která vyžaduje pečlivé zvážení a adaptaci, spíše než její okamžité odmítnutí.

Při reflexi své cesty z rodných Hořic do Hradce profesor Petráček vysvětluje, že jeho směřování bylo často ovlivněno hierarchickou strukturou katolické církve, která funguje podobně jako vojenská organizace. *„Kněz si sám úkoly nevybírá, když jsem dokončil studia a byl vysvěcen v roce 2005, bylo zkrátka potřeba univerzitního kaplana v Hradci Králové,“* vzpomíná. Vzhledem k jeho akademickému zázemí, včetně postgraduálního studia, ho tehdejší biskup považoval za vhodného kandidáta na tuto roli.

Toto prvotní přidělení do Hradce Králové jako univerzitního kaplana znamenalo začátek jeho dlouhodobé spolupráce s univerzitou. O dva roky později, když byla Katedra kulturních a náboženských studií Pedagogické fakulty UHK v krizi a potřebovala nové vedení, profesor Petráček tuto roli převzal. *„Katedra procházela vnitřní krizí a potřebovala určité personální změny. Tak jsem se sem dostal,“* vysvětluje přímočaře.

Pod jeho vedením katedra prošla významnou transformací a růstem. *„Když jsem převzal vedení, katedra nabízela jen dva bakalářské programy. Dnes máme kompletní spektrum studií, včetně bakalářských, magisterských a doktorských programů,“* poznamenává profesor Petráček s pocitem úspěchu. Dále zdůrazňuje silnou vědeckou a publikační činnost katedry, která přispěla k jejímu postavení na fakultě a univerzitě. *„Doufám, že máme pozitivní dopad jak z hlediska naší akademické nabídky, tak výzkumných přínosů,“* dodává a zdůrazňuje svůj závazek k pokračujícímu úspěchu katedry.

Vyrůstaje během pozdního komunistického režimu v Československu, profesor Petráček silně vnímal výhrady části společnosti vůči humanitnímu vzdělání. *„Tehdy jsme slýchali podobné slogany jako znějí dnes: ‘To se vám to studuje, když my na vás pracujeme,’ který bagatelizuje hodnotu vzdělání,“* vzpomíná a upozorňuje na širší kulturní skepsi vůči intelektuálnímu snažení v té době, se kterou se se spolužáky vypořádávali s humorem. *„Na maturitní stužky jsme si nechali napsat: ‘Roztočíme kola výroby,’ a když jsme chtěli provokovat hodně, říkali jsme: ‘To se vám to pracuje, když my na vás studujeme,’“* směje se Tomáš Petráček s mírnou nostalgií.

Navzdory náročnému společenskému prostředí byl profesor Petráček už od mladého věku přitahován k historii, v níž našel dobrou pomůcku pro pochopení světa kolem sebe. Jeho motivace byla primárně osobní, zakořeněná v touze odhalit pravdy, které byly zakryty všudypřítomným pokrytectvím komunistického režimu. *„Začal jsem číst seriózní historické knihy kolem deseti nebo dvanácti let, poháněn přesvědčením, že nejlepší způsob, jak porozumět současnému stavu společnosti, je studovat proces, kterým se k němu dostala,“* vysvětluje.

Jeho raná vášeň pro historii byla dále podpořena kulturním a národním duchem jeho výchovy v Podkrkonoší, oblasti hluboce spjaté s odkazem českého národního obrození. *„Vyrůstat v oblasti poznamenané pamětí na válku z roku 1866 a literárním dědictvím osobností jako Erben, Rais a Klicpera mě přirozeně přivedlo ke studiu historie,“* uvádí s tím, že toto zázemí spolu s vlivem jeho

prarodičů zanechalo trvalý otisk na jeho akademických zájmech.

Jak postupovala jeho akademická dráha, profesor Petráček zažil posun ve společenském vnímání humanitních věd, zejména v období po roce 1989 za vlády prezidenta Václava Havla. Toto období, jak vzpomíná, bylo „oknem příležitostí“ pro společenské vědy, které se opět těšily úctě a důležitosti ve společnosti.

Při srovnání jeho světského univerzitního vzdělání a teologických studií profesor Petráček mluví zcela otevřeně. Zamýšlí se nad kontrastem mezi svými zkušenostmi na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde byl zpočátku kritický k úrovni vzdělání, a následnými teologickými studiemi. *„Když jsem později nastoupil na Katolickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy, ten rozdíl v kvalitě byl obrovský – najednou se mi Filozofická fakulta zdála jako Harvard nebo Oxford,“* říká. Tento rozdíl přičítá zaměření teologické fakulty na loajalitu a úzké vnímání pravověrnosti než na akademickou kompetenci.

Jeho zkušenosti s teologií v zahraničí, zejména na Freiburské univerzitě ve Švýcarsku, však nabídly odlišnou perspektivu. Zde nalezl úroveň akademické rigoróznosti a kvality výuky, která se vyrovnala nejlepšímu z toho, co zažil na světských institucích. *„Teologie, jak se studuje na těchto fakultách, není monolitickou disciplínou, ale spíše souborem různých oborů, z nichž každý má své vlastní metodologie a intelektuální nároky,“* vysvětluje a zdůrazňuje, že teologie může významně přispět k širšímu akademickému snažení.

Profesor Petráček zdůrazňuje význam porozumění dějinám jako celku. Izolovat je do samostatných kategorií jako církevní, politické nebo vojenské není moc přínosné. Upozorňuje, že i když lze historii pro účely studia rozdělit, tyto dělení se často prolínají, zejména v tom, jak historické narativy formují naše chápání současnosti.

Poukazuje na to, jak sekularizace a modernita ovlivnily různé společnosti, a poznamenává, že účinky těchto procesů nejsou napříč kulturami jednotné. *„Ale i v podobných kulturách tyto procesy měly své odlišnosti, podívejte na vývoj Polska a České republiky, v obou zemích hrála náboženská identita důležitou ale jinou roli při formování národního vědomí a politických postojů,“* vysvětluje. V českém prostředí, na rozdíl od Polska, nemá dnes náboženské přesvědčení pro formování politických postojů mladé generace velkou váhu. Což je paradoxně podobné například kulturně velmi odlišné zemi, pro mladé Maročany je náboženství také jen velmi malá část vlastní politické identity. *„Oproti některým představám rozhodně neplatí ani to, že každý muslim rovná se zapálený zastánce Wahhábismu, fundamentálního islámu. Role náboženství, kultury i historie se různě setkávají a je potřeba umět komunikovat,“* zdůrazňuje dále význam kulturní gramotnosti včetně porozumění náboženským dějinám pro podporu smysluplného dialogu a společenské soudržnosti.

Přestože je v českém prostoru obtížné diskutovat náboženství, obecná spiritualita má ve veřejném diskurzu své místo, i když to nemusí být na první pohled zřejmé. Profesor Petráček vnímá spiritualitu univerzálně a poznamenává, že duchovní zážitky a projevy lze nalézt napříč všemi kulturami, ať už v tradičních náboženských rámcích nebo v sekulárních kontextech. Odkazuje na příklad na téměř duchovní zážitky společného prožívání při událostech, jako byl nejen listopad 1989 ale třeba i triumf České republiky na zimních olympijských hrách v roce 1998, a přirovnává je ke kolektivním duchovním momentům, které lidi spojují.

Česká spiritualita se v průběhu času vyvíjela, přičemž významné vlivy měly historické události a kulturní posuny. Spiritualita má dynamickou povahu, která, ač hluboce zakořeněná v tradici, se neustále přizpůsobuje novým kulturním a společenským kontextům. *„Tento vývoj,“* argumentuje, *„je nezbytný pro udržení relevance duchovních praktik a principů v rychle se měnícím světě.“*

Nakonec profesor Petráček spojuje tato témata s prací své katedry, kde se studenti učí zkoumat a rozumět těmto složitým kulturním a duchovním dynamikám. Upozorňuje na významnost snahy vybavit studenty nástroji pro orientaci a interpretaci různorodých kulturních a duchovních krajin, se kterými se setkají jak v akademické sféře, tak mimo ni. Tento přístup považuje za zásadní pro podporu společnosti, která dokáže efektivně komunikovat napříč kulturními a ideologickými rozdíly.

Profesor Tomáš Petráček pevně věří, že vyvažovat role vědce a učitele je nejen možné, ale i nezbytné, aby se akademik věnoval oběma těmto činnostem. *„Pro akademickou výuku je zapojení do výzkumu klíčové,“* uvádí s tím, že aktivní účast ve výzkumu je zásadní pro intelektuální růst a zabránění stagnaci, která může pramenit z opakovaného vyučování stejného materiálu.

Přiznává však, že tato rovnováha může být obtížná, zejména v institucích s vysokou výukovou zátěží, jako je pedagogická fakulta. *„Objem výuky, zejména pro odborné asistenty, spolu s administrativními povinnostmi může být ochromující.“*

Přes tyto výzvy věří, že s odhodláním a efektivním řízením času je možné udržet jak silnou pedagogickou činnost, tak produktivní vědeckou kariéru.

Dalším výzvám čelí akademičky, zejména ty s malými dětmi. Profesor Petráček navrhuje, že lepší podpůrné systémy, jako je dostupná péče o děti na pracovišti, by mohly přispět k vytvoření rovnějšího prostředí. *„Poskytnutí lepších podmínek pro akademičky by bylo významným krokem vpřed pro celou akademickou sféru.“*

Navzdory svým rozsáhlým akademickým a pastoračním závazkům si profesor Petráček udržuje hluboké spojení s fotbalem, vášní, která ho provází od dětství.

„Když jsem byl mladý, hrávali jsme fotbal celé hodiny, jak se říká ‘do zblbnutí,’“ vzpomíná profesor Petráček a přibližuje život v malé sousedské komunitě. Tyto rané zkušenosti položily základy pro lásku ke sportu, která přetrvala i přes výzvy těžké nemoci v úvodu druhé dekády vlastního života. *„Nikdy jsem opravdu nepřestal hrát, ani když jsem byl ve Švýcarsku,“* reflektuje.

Jeho role na hřišti se v průběhu let vyvíjela, ale jeho preference pro kreativní aspekty hry zůstává jasná. *„Víc mě baví útočná hra,“* přiznává a odhaluje soutěživého ducha, který ho provázel mnoha úspěšnými sezónami. Přesto jeho zapojení do sportu přesahuje hranice pouhého hraní. Na Univerzitě Hradec Králové byl klíčovou postavou při budování komunity kolem sportu, zejména v rámci katolického akademického klubu Salaš.

Co začalo jako skromná iniciativa, se stalo živou součástí univerzitního života. *„Krátce po příchodu do Hradce jsem založil fotbalový tým a ten funguje už téměř 20 let,“* vysvětluje profesor Petráček. Salaš, kdysi malé shromáždění studentů, dnes sdružuje různé sportovní týmy, včetně hokejového týmu, který soutěží v křesťanské amatérské lize. Tento vývoj, ačkoliv možná nevyhnutelný, odráží trvalou přitažlivost sportu jako prostředku budování komunity – téma, které hluboce rezonuje s širším působením profesora Petráčka.

Ptali jsme se také na názor na zapojení mladých lidí do společenského a politického života, jejich účast – nebo její nedostatek – a dopad ideologií. Tomáš Petráček vyjadřuje znepokojení nad zjevně klesající sociální aktivitou mladých lidí, zejména po pandemii COVID-19. *„Zdá se, že pandemie vedla k většímu pocitu izolace a pasivity mezi mladými lidmi,“* poznamenává a upozorňuje, že i když stále existují aktivní skupiny, jako jsou ty zapojené do studentských organizací typu Salaš, je patrný trend nezájmu.

Profesor Petráček se pozastavuje i nad dalším znepokojivým trendem mladých lidí, kteří ani nezvažují vysokoškolské vzdělání, protože ho považují za zbytečné plýtvání časem, a raději volí

rovnou vstoupit na pracovní trh. Vidí to jako potenciálně nebezpečný posun, protože by mohl vést k budoucnosti, kde bude méně lidí vybaveno kritickým myšlením a znalostmi, které poskytuje právě vysokoškolské prostředí.

Pokud jde o politickou angažovanost, věří, že by se mladí lidé měli více zapojit, zejména do voleb, protože jejich hlasy jsou klíčové pro formování veřejné politiky a vlády. Kritizuje nízkou volební účast mezi mladšími generacemi a naznačuje, že tento nedostatek oslabuje jejich schopnost ovlivnit politickou scénu.

Profesor Petráček odmítá obvinění, že univerzity indoktrinují studenty určitými ideologiemi, a argumentuje, že univerzity jsou prostorem pro diskuzi a kritické myšlení, nikoliv pro indoktrinaci. *„Pokud vůbec něco, myslím si, že mladí lidé dnes nejsou dostatečně radikální ve svém myšlení,“* všímá si s obavou, že mnoha studentům chybí odvaha zpochybnit status quo a představit si alternativní způsoby uspořádání společnosti.

Nakonec profesor Petráček doufá, že inspiruje své studenty k tomu, aby se stali aktivnějšími účastníky formování společnosti. Chce, aby si uvědomili, že žijí v historickém kontextu, který mohou ovlivnit, a že stojí za to usilovat o humánnější, solidárnější a otevřenější společnost. *„Žijeme v dějinách a dějiny se neustále vyvíjejí. Můžeme a měli bychom se zapojit do jejich formování,“* uzavírá a povzbuzuje mladé lidi, aby převzali odpovědnost za budoucnost a usilovali o budování lepšího světa.

Prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Katolický teolog, kněz, církevní historik a akademik na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové (PdF UHK), kde působí jako vedoucí Katedry kulturních a náboženských studií. Od roku 2005 je univerzitním kaplanem a vikářem při kostele Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Kněžskou seminář absolvoval v letech 2000 až 2005, včetně studia ve Fribourgu ve Švýcarsku, a byl vysvěcen v roce 2005 kardinálem Dominikem Dukou. Jeho akademická práce zahrnuje habilitaci na téma Bible a historicko-kritická metoda: Česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti-)modernistické krize. V letech 2010 až 2020 působil jako kanovník kapituly Všech svatých na Pražském hradě. Byl také zapojen do procesu blahořečení Josefa Toufara. V roce 2018 obdržel formální napomenutí od kardinála Duky za kritiku kontroverzního kázání Petra Piťhy. Následně mu byl na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2023 ukončen pracovní poměr, což v důsledku vedlo k rezignaci děkana Vojtěcha Novotného. Je také kaplanem Křesťanského akademického klubu Salaš v Hradci Králové. Jeho odborné zájmy zahrnují vztah církve a státu, sociální a církevní dějiny a zapojení církve do modernity.

https://www.uhk.cz/cs/univerzita-hradec-kralove/uhk/aktualne/knez-ktery-hraje-na-hrotu-utoku-tomas-petracek-spojuje-tradici-s-vizi-pro-lepsi-zitrky